

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Kateřina Gelová

*Psychosociální následky sexuálního zneužívání u dětí a
mladistvých*

Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Vlastimil Vohánka, Ph.D.

2019

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci 26. června 2019

.....

Kateřina Gelová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce panu Mgr. Vlastimilu Vohánkovi, Ph.D., za jeho cenné rady, připomínky, ochotu a pomoc při vedení práce. Také bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří se ochotně zapojili do výzkumu a věnovali mi svůj čas. Dále bych chtěla poděkovat rodině a přátelům za podporu během studia.

Anotace

Autor: Kateřina Gelová

Název práce:

„Psychosociální následky sexuálního zneužívání u dětí a mladistvých“

Bakalářská práce se zabývá možnými psychosociálními následky sexuálního zneužívání. Práce shrnuje základní definice sexuálního zneužívání, zaměřuje se i na popis syndromu CAN. Dále také zmiňuje následky sexuálního zneužívání, které se mohou u obětí vyskytnout.

Cílem práce je zmapování možných psychosociálních následků sexuálního zneužívání. Zabývá se těmito následky z hlediska pracovníků odlišných zaměstnání a zařízení. Specifikuje se na dětské oběti, které zažily zneužívání ve své rodině. Dílčím cílem, je zachytit, jak probíhá proces vyšetřování, následná práce s klienty a jak děti na tyto události reagují. Dále se práce zabývá tím, které z následků sexuálního zneužívání patří mezi nejčtenější a co konkrétně může pomoci ke zmírnění těchto důsledků.

Klíčová slova: sexuální zneužívání, syndrom CAN, sekundární viktimizace, syndrom dětského přizpůsobení,

Abstract

Author: Catherine Gela

Title of thesis:

„Psychosocial consequences of sexual abuse of children and adolescents ”

The bachelor thesis deals with possible psychosocial consequences of sexual abuse. The thesis summarizes the basic definitions of sexual abuse, it also focuses on the description of CAN syndrome. It also mentions the consequences of sexual abuse that may occur with victims.

The aim of this work is to map out possible psychosocial consequences of sexual abuse. It deals with these consequences in terms of workers of different jobs and facilities. Specifies for child victims who have experienced abuse in their family. The partial goal is to capture how the investigation process, the subsequent work with clients, and how children react to these events. Furthermore, the work deals with which of the consequences of sexual abuse is among the most frequent and what specifically can help to mitigate these consequences.

Keywords: sexual abuse, CAN syndrome, secondary victimization, child adaptation syndrome

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Sexuální zneužívání	10
1.1. Právní vymezení sexuálního zneužívání	10
1.2. Definice sexuálního zneužívání	11
1.3. Formy sexuálního zneužívání	11
2. Syndrom CAN	14
2.1. Tělesné týrání	14
2.2. Zanedbávání	14
2.3. Emoční týrání	14
2.4. Sexuální zneužívání	14
2.5. Následky sexuálního zneužití u dětí	14
2.6. Trauma	15
2.7. Post traumatická stresová porucha	15
2.8. Bezmoc	15
2.9. Deprese	16
2.10. Syndrom přizpůsobení	16
2.11. Viktimizace	18
2.12. Sekundární viktimizace	19
PRAKTICKÁ ČÁST	21
3. Metodologie	21
3.1. Cíl výzkumu	21
3.2. Výzkumné otázky	21
3.3. Metody výzkumu	21
3.4. Popis výzkumného souboru	22

3.5. Způsob zpracování dat	23
3.6. Etické otázky výzkumu	23
4. Interpretace získaných dat	24
4.1. Proces vyšetřování a podstata práce respondentů	24
4.2. Psychosociální dopady	27
4.3. Indikátory sexuálního zneužívání	29
4.4. Následky u zneužitých dětí	30
4.5. Syndrom dětského přizpůsobení	31
4.6. Sekundární viktimizace	32
4.7. Co v praxi může následovat dál?	33
4.8. Psychika dítěte	34
4.9. Spolupráce jednotlivých orgánů	35
4.10. Znalost dopadů sexuálního zneužívání	36
DISKUSE	37
ZÁVĚR.....	39
POUŽITÉ ZDROJE.....	40
Knižní zdroje	40
Kvalifikační práce	41
Zpravodajství v TV	41
Rozhovor v TV	41
Zákony.....	41
Elektronické zdroje	41

ÚVOD

Ve své práci se zabývám problematikou sexuálního zneužívání dětí. Konkrétně se zaměřuji na to, jaké má sexuální zneužívání dopad na život obětí.

Klinická psychologka Zora Dušková, která je ředitelkou Dětského krizového centra v Praze, v rozhovoru pro DVTV uvedla, že sexuální zneužívání je vraždou duše dítěte. (Dušková, 2016) Mě osobně připadá tento pojem naprosto výstižný. Já sice, a naštěstí, se sexuálním zneužíváním nemám zkušenost, přesto je tento jev pro mne velice otřesný. Inspirací pro vybrání právě tohoto tématu mi byla přednáška slovenské autorky Slávky Karkoškové, která se touto problematikou detailně zabývá. Navíc mi toto téma připadá málo diskutované, pomínu-li nedávný boom, kdy se média zabývala sexuálním zneužíváním ze strany katolické církve.

Práce s týranými a zanedbávanými dětmi, kde má své místo i sexuální zneužívání, spadá do kompetencí sociální práce. Sociální práce se zde může objevovat v různých sférách od orgánu sociálně – právní ochrany dětí, přes následnou péči, ale také v rámci preventivních programů.

Před psaním této práce a výše zmíněnou přednáškou, jsem se o toto téma nijak zvlášť nezajímala. Jsem za toto téma ráda, navzdory tomu, že mě stále tato problematika nenechává klidnou. Roli v tomto bude hrát i fakt, že já sama jsem se stala matkou, a vnímám krásu a křehkost dětské duše.

Konkrétně jsem se ve své práci zaměřila na psychosociální následky sexuálního zneužívání u dětí. Tedy toho, s čím se dítě musí po takto traumatizovaném zážitku potýkat. Cílem mého výzkumu je zmapovat psychosociální následky této formy zneužívání. Zabývám se těmito následky z hlediska pracovníků odlišných zaměstnání a zařízení. Zajímalo mne, čeho si na obětech za svou praxi povšimli a jak se oběti projevovaly. Zaměřuji se na průběh vyšetřování, ale i následnou práci s klienty v rámci krizového centra. Své respondenty jsem vybírala podle toho, aby měli zkušenost s těmito dětmi. Snažila jsem se vytvořit okruh různorodých profesionálů, jejichž práce je navzájem propojená. Jak policie České republiky, tak orgán – sociálně právní ochrany dětí spolu úzce spolupracují. Tyto dva orgány se také podílí na vyhledání následné pomoci, což v mém výzkumu zastupuje pracovnice krizového centra.

V teoretické části se zabývám pojmem sexuální zneužívání a úzce souvisejícím syndromem zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Dále popisuju možné následky sexuálního

zneužívání, včetně sekundární viktimizace. Pro svou praktickou část jsem zvolila kvalitativní výzkum. Otázky tohoto výzkumu směřují ke dvěma pracovním orgánům sociálně – právní ochrany dětí, policistce, specializující se na výslechy dětí a mladistvých v nepříznivých životních situacích a pracovníci v dětském krizovém centru. Zajímalo mě, zdali při práci s těmito dětmi pozorují následky toho, co s dětmi dokáže zneužívání udělat a jaké jsou jejich poznatky z praxe. V mém zájmu bylo zjistit, jak děti snášejí průběh vyšetřovacího řízení a co mohou během tohoto procesu zažít. Využila jsem výhody polostrukturovaného rozhovoru, aby mě a mým respondentkám vznikl prostor pro spontánní vyjadřování.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Sexuální zneužívání

Sexuální zneužívání existuje v mnoha podobách. Některé mohou být znatelné na první pohled, jiné nikoli.

1.1. Právní vymezení sexuálního zneužívání

Zuzana Hajd – Moussová uvádí, že nejjistější a nejméně zpochybnitelný způsob, jak definovat sexuální zneužívání bude právní vymezení. Jelikož sexuální zneužívání dětí spadá v naší společnosti mezi trestné činy, právní úprava by měla podchytit všechny aspekty tohoto negativního jevu. (Vaníčková, Provazník, Hadj – Moussová, 1997, s. 9.)

S autorkou v tomto souhlasím a zaměřila jsem se na Trestní zákoník České republiky. Pohlavním zneužitím se ve zmíněném zákoníku zabývá § 187. Zákon zde uvádím i z důvodu, že jeden z mých respondentů je pracovník PČR a zákon je jeden z jeho hlavních zdrojů.

§ 187 Pohlavní zneužití

(1) Kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let svěřeném jeho doзору, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

(5) Příprava je trestná. (Zákon č. 40. § 187)

Jak můžeme vyčíst ze zákona, ten se zaměřuje převážně na stanovení věkové hranice, pod kterou je pohlavní styk s jinou osobou považován za trestní čin.

Naše kultura považuje dovršení věkové hranice 15 let za určitý životní předěl, protože se z dítěte stává mladistvý, čímž se řadí mezi jedince, kteří jsou již z části odpovědní za své jednání. Vychází se z toho, že mladistvé osoby jsou schopny lépe kontrolovat své chování a že jsou schopné přijímat určitá, přiměřeně odpovědná rozhodnutí. Tato věková hranice je také spojena se získáním občanského průkazu, jakožto vstupu do společnosti a nabytí trestní

odpovědnosti. Důležitým aspektem dovršení 15. roku života je také legální zahájení sexuálního života. Dítě zažívá v tomto období řadu tělesných a hormonálních změn, stává se zralým pro pohlavní život a začíná mít přirozený zájem o sexualitu. Vzhledem k těmto faktům může být obtížné stanovit, zda se u konkrétního dospívajícího jedná o sexuální zneužívání nebo jen o přirozený začátek sexuálního života. V potaz se tedy musí brát kromě zákona také pocity, které se mohou stát rozlišujícím znakem. Nesmíme opomenout fakt, že adolescenti, kteří se nacházejí mezi 15 a 18 rokem svého života, jsou ve skutečnosti stále závislí na rozhodnutích svých rodičů či jiných dospělých v autoritativním postavení, proto se i osoby starší 15 let mohou stát obětí pohlavního zneužívání. (Vaničková a kol., 1997, str. 10-11).

Právní vymezení neobsahuje celé spektrum činů, které jsou spojeny se sexuálním zneužitím. Kromě stanovení věkové hranice zákon poukazuje spíše na zneužití moci nad mladším jedincem, který, se neodvažuje vzepřít staršímu. Pachatel zneužije moc nad dítětem pro jeho vlastní sexuální uspokojení. (Vaničková a kol., 1997, str. 11-12)

1.2. Definice sexuálního zneužívání

Sexuální zneužívání dětí spadá do širšího negativního jevu – týrání, zanedbávání a zneužívání dítěte, známé pod zkratkou CAN – Child Abuse and Neglect. Tento jev se nejčastěji projevuje úmyslným ubližováním dítěti a to většinou rodiči, nebo osobami, které mají dítě v péči. V nejvážnějších případech došlo až ke smrti dítěte. (Vaničková a kol., 1997, str. 12)

Jednu z prvních definic sexuálního zneužívání uvedl roku 1976 Schechter a Roberge. Tito autoři definovali tento nežádoucí jev jako vtažení závislých, vývojově nezralých dětí a dospívajících do sexuálních aktivit, které plně nechápou a dochází k porušování rodinných sociálních rolí. (Vaničková a kol., 1997, s. 12)

Sexuální zneužívání může dále zahrnovat nucení či lákání dítěte či mladistvého k účasti na sexuálních aktivitách. Tyto činnosti mohou zahrnovat fyzický kontakt, včetně proniknutí, nebo se mohou týkat činnosti bez využití fyzického kontaktu, jako například slovní povzbuzování dítěte k sexuálním aktivitám, účast při výrobě pornografického materiálu nebo sledování sexuálních aktivit. (All Local Safeguarding Children Boards in Wales, 2008, s. 32)

1.3. Formy sexuálního zneužívání

Existuje mnoho forem sexuálního zneužívání. Zuzana Hadj – Moussová je ve své kapitole v knize Sexuální zneužívání dětí rozděluje do dvou kategorií:

Bezdotykové zneužívání

Některé z těchto forem bezdotykového sexuálního zneužívání mohou být brány spíše jako činy proti mravnímu jednání. Přesto je nutné, nebrat je na lehkou váhu, jelikož mohou velmi negativně a nebezpečně ovlivnit budoucí vývoj dítěte. Konkrétně se jedná o **voajérství**. Pachatel má za cíl dosáhnout sexuálního uspokojení tím, že pozoruje jiné osoby, které se svlékají, jsou nahé nebo při provozují sexuální aktivity. Dítě nemusí vědět, že jej někdo pozoruje. Na druhou stranu, někdy je pachatelem samo vyzváno či nuceno, aby se svléklo. Do voyeurismu spadá i nucení, nikoli účast pachatele, do sexuálních aktivit – masturbace, sexuální styk s jiným dítětem či dospělým nebo také se zvířetem. Do stejné kategorie spadá i **exhibicionismus**, respektive setkání dítěte s exhibicionistou. Tato sexuální úchylnka se vyznačuje odhalováním genitálií pachatele, před jinými osobami. Pachatelé často při odhalování na veřejnosti také masturbují. Tento nežádoucí jev je podobný **obrácenému voajérství**, kdy pachatel přiměje dítě, aby pozorovalo sexuální aktivity jiných osob, buď bezprostředně, nebo sledováním pornografie. Mezi bezdotykové formy sexuálního zneužívání také patří **slovní zneužívání**, kdy pachatel používá obscénní řeči nebo popisuje sexuální aktivity. Pro tuto formu zneužívání jsou typické anonymní hovory, kdy volající nachází sexuální uspokojení mluvením se sexuálním podtextem, ale i tím, že nutí příjemce hovoru k aktivitám, které popisuje. Dítě má strach hovor ukončit, jelikož mnozí pachatelé nemají ostych používat výhrušky. Na tyto výhrušky dětské oběti často slyší, protože díky nezralosti daným výhrůzkám věří i přestože jsou nereálné. (Vaníčková, 1997, s. 15)

Dotykové sexuální zneužívání

Druhou kategorií je **dotykové sexuální zneužívání**, jinak také kontaktní zneužívání. V tomto případě dochází k přímému sexuálnímu kontaktu mezi pachatelem a obětí. Spadá tady dotýkání zahrnující laskání prsou a genitálií, v neposlední řadě pochopitelně samotný pohlavní styk s dítětem ať již vaginální, orální, anální nebo interfemorální (mezi stehna) formou. Při dotykovém zneužívání mluvíme především o **osahávání** a ohmatávání. Pachatelovým objektem se stávají převážně dolní partie, horní část těla bývá osahávána spíše u starších dívek. Důležitou zmínkou je, že tyto aktivity přinášejí pachateli sexuální uspokojení. Tohle je obrovský odlišující znak od normálního, nesexuálního mazlení s vlastním dítětem, které je pro jeho vývoj velmi důležité. Mezi dotykové zneužívání patří **masturbace**, což je specifické dotýkání, dráždění pohlavních orgánů. Pachatel může po oběti chtít, aby se dotýkalo jeho pohlavních orgánů, v opačném případě může pachatel dráždit dítě či se sebe dotýkají navzájem. Masturbaci je blízké **frotérství**, kdy se pachatel otírá za účelem

uspokojení například v davu, či tlačenci v hromadné dopravě. Opět podobné znaky má i simulovaná soulož, kdy se pachatel otírá o dítě, aby došel svému uspokojení, přičemž ale nedojde k penetraci. Zmíněná penetrace, neboli **znásilnění** je mimořádně závažné zneužití dítěte. V závislosti na stáří a velikosti dítěte, může také pachatel oběť vážně poranit. O znásilnění můžeme mluvit jako o klasickém pohlavním styku. Penetrace nemusí být provedena jen penisem, ale rovněž i prsty či předmětem. Mezi úchytky dotykového zneužívání patří **sadomasochistické aktivity**. Jedinec dosahuje uspokojení v případě, že je trýzněn, či trýzní někoho jiného. Děti jsou bity, svazovány nebo mučeny. V nejhorších případech došlo i k usmrcení oběti, což potom může pachatele přimět k nekrofilii. Další formy, kterými mohou být oběti zneužívány, jsou **orální sexuální aktivity**. Jedná se o formy líbání, olizování či dráždění genitálií. I u dětských obětí se může vyskytnout fetišismus. Pachatel přiměje svou oběť převléknout se do vyzývavého oblečení.

Uvedla jsem pouze několik příkladů z forem sexuálního zneužívání. Tento výčet je neúplný a závisí na charakteru a představivosti pachatele, rovněž existuje i více sexuálních úchytek.

2. Syndrom CAN

Sexuální zneužívání dětí úzce souvisí se syndromem CAN. Tento syndrom (CAN – Child Abuse and Neglect) je na českém území znám jako syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

Dle Dunovského se jedná o soubor nepříznivých příznaků v mnoha různých oblastech života dítěte, které negativně ovlivňují jeho vývoj a postavení ve vlastní rodině nebo společnosti. Jedná se především o úmyslné ubližování dítěti, které je nejčastěji způsobeno jeho nejbližšími osobami. (Dunovský, Dytrich, Matějček a kol: 1995: 15).

Matoušek pohlíží na problematiku zneužívaných, týraných a zanedbávaných dětí jako na úmyslné či neúmyslné špatné zacházení s dítětem ze strany osoby, která má dítě v péči. Takové zacházení s dítětem ho může ohrozit a vymyká se společenským normám. Autor rozlišuje následující typy poškozování dětí, které zahrnuje tento syndrom:

2.1. Tělesné týrání

Nejčastěji se projevuje ve formě bití. Méně častými projevy jsou trhání vlasů, škrcení, či odpírání základních životních potřeb (nedostatečný přísun potravy a tekutin, vystavování chladu).

2.2. Zanedbávání

Je definováno jako opomíjení významných potřeb dětí.

2.3. Emoční týrání

Emoční týrání může mít podobu neustálého vystavování kritice, ponižování či nadávání dítěti.

2.4. Sexuální zneužívání

Sexuální zneužívání, jakožto široké spektrum činností, které mohou zahrnovat incest a účast dětí při výrobě pornografických snímků. (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2010: str. 27).

2.5. Následky sexuálního zneužití u dětí

Sexuální zneužívání s sebou nese celou řadu negativních následků, s těmi se pak oběť musí vypořádat, což není lehkým úkolem.

2.6. Trauma

Sexuální zneužívání je považováno za traumatickou záležitost. Dle Karkoškové je událost způsobující trauma založená na extrémním stresu, který přesahuje běžnou lidskou zkušenost a člověk tedy nemá schopnosti tuto situaci zvládnout. (Karkošková, 2013, str. 144)

Vaníčková pohlíží na trauma vzniklé sexuálním zneužíváním komplexně, jelikož se oběti setkávají jak s fyzickým tak psychickým poškozením. Zneužívání může oběti způsobit fyzickou bolest a poranění pohlavních orgánů. Z psychického hlediska, je dítě vystaveno citovému vydírání, ponížení, nejistotě, která s sebou přináší otázky: „Proč právě já? Proč mi to působí takovou bolest?“ (Vaníčková, 1999, str. 51)

Karkošková dále uvádí, že trauma může být způsobené náhlým zážitkem, který nepředvídáme nebo také zážitkem, který se opakuje. Oběť se nachází v situaci, kdy má zkušenost, že se negativní události budou opakovat, ale nemůže se jim vyhnout. Trauma způsobené něčí lidskou činností, jak je tomu i u jiných zločinů než je sexuální zneužívání, je pro oběť mnohem náročnější na zpracování, nežli například u přírodních katastrof, které mohou stejně způsobit traumatický zážitek. (Karkošková, 2013, str. 144) Autorka (dle Perry, 2002, str. 9,11,17,18) poukazuje na to, že trauma způsobuje oběti extrémní stavy bezmocnosti, ohrožuje zároveň tělesnou i duševní integritu, vyvolává akutní stresovou reakci, ale také posttraumatickou stresovou poruchu, která se může objevit po různě dlouhé době od negativního zážitku. (Karkošková, 2013, str. 145)

2.7. Post traumatická stresová porucha

Tato porucha je známá pod zkratkou PTSD – posttraumatic stress disorder. Jedná se o soubor obtíží, za jehož vznik může prožité trauma. (Dunovský, 1995, str. 55). PTSD se nemusí rozvinout neprodleně po traumatickém zážitku. Je běžné, že se porucha projeví až časem, konkrétně většinou do šesti měsíců, přesto se příznaky mohou objevit až po několika letech. (Velikovská, 2016, str. 107). Tato porucha má vliv na celkové chování dítěte a může mít ovlivňovat i na mezigenerační přenos násilí. Ke kritériím spadají stále se vracející sny o tom, co oběť zažila. (Dunovský, 1995, str. 55)

2.8. Bezmoc

Bezmoc, kterou dítě zažívá, u něj vzbuzuje pocity viny a stud, zvláště pokud pachatel oběti vyhrožuje nejrůznějšími způsoby. Aby se dítě uchránilo tomuto nadměrnému stresu, často svou situaci řeší tzv. popřením, kdy se snaží vytěsnit negativní vzpomínky ze své paměti. Popření působí jako obranný mechanismus. (Vaníčková, 1999, str. 51)

2.9. Deprese

U dětí nejsou smutek či slzy výjimečnou situací – patří do jejich života. I proto je těžké stanovit diagnózu, přesto, že by se tyto faktory daly považovat za příznaky.

Termín deprese je často používán širokou veřejností, i přesto, že o skutečnou depresi nemusí jít. Elliot a Place (Dle Kadzin, 1990) uvádí tři různě závažné stavy. Prvním z nich je **depresivní nálada**, která zahrnuje stav sklíčenosti, hluboké neštěstí, který přesahuje běžný smutek. Osoby s depresivní náladou vidí často svět velice černě a nemají chuť vytvářet nějakou činnost. Negativní myšlení se zrcadlí do všech aspektů života. Člověk může pociťovat vinu a stud za svou minulost a mít strach, aby znova neudělal tytéž chyby. V přítomném okamžiku si dotyčný o sobě myslí, že selhal a cítí bezmoc. Má obavy z budoucnosti a očekává, že se stane to nejhorší, což mu evokuje beznaděj.

Depresivní syndrom v sobě zahrnuje již zmíněnou depresivní náladu, ale také podrážděnost, plačtivost, ztrátu chutě k jídlu. Osoba s tímto syndromem může projevat špatné soustředění, ztrátu energie nebo může trpět poruchami spánku. (Elliot, Place, 2002, str. 167)

Depresivní porucha je již diagnózou určenou psychiatry. Tato porucha se od depresivního syndromu liší délkou a dopadem. Zasahuje již vážně do sociálního fungování jedince. (Elliot, 2002, str. 168)

2.10. Syndrom přizpůsobení

Tento syndrom popsal americký psychiatr C. R. Summit. Konkrétně jej pojmenoval jako syndrom dětského přizpůsobení pohlavnímu zneužití. Tento jev souvisí s druhotným zraňováním, sekundární viktimizací. (Špeciánová, 2003, str. 23)

Střet okolí s tímto nežádoucím jevem není pro dítě ve většině případů zcela prospěšné – dítě se setkává s odmítnutím jeho tvrzení, není pro dospělé dostatečně věrohodné a dospělí se staví proti dítěti, ba dokonce mohou oběti připisovat vinu. Pokud dítě zažije zneužití ze strany otce nebo jiného muže, který je ve výchovné pozici a je v situaci, kdy matka odmítá přiznání situace, dítě je psychologicky osiřelé a bezbranné. (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, str. 72)

V opačném případě, kdy se rodič zastane svého dítěte a snaží se čelit dalšímu zneužití. Dítě tímto krokem může dostat sílu a sebevědomí, rovněž může minimalizovat poškození. (Dunovský, 1995, str. 73)

Summit popsal pět fází tohoto syndromu. V první řadě se jedná o **utajování**. Dítě je pachatelem různými způsoby a výhrůzkami zpracováváno, aby o této situaci mlčelo. Pachatel

v praxi volí fráze typu: Nikomu to neříkej, jinak tě nebudu mít rád; bude to jen naše tajemství; nikdo by ti nevěřil... (Dunovský, 1995, str. 73) Dospělý člověk určuje, jakou realitu bude dítě prožívat. Utajování vzbuzuje v oběti strach, ale může se stát i zdrojem bezpečí. Dětské oběti mají strach ze svěřování - obavy vyplývají z nedůvěry dospělých, proto raději o své situaci mlčí. Taktéž nechtějí, aby jim byla přičítána vina či byly vystaveny tomu, že je rodič neochrání před agresorem. (Vaničková, 1999, str. 51-52)

Druhou fází je **bezmocnost**. Jen v jedné třetině je dítě obtěžováno cizím pachatelem, ve zbylých dvou třetinách se zneužívání děje v domácím prostředí, blízkou osobou a je tedy téměř nemožné se kontaktu s pachatelem vyhnout. (Dunovský, 1995, str. 73) Po dětech je vyžadováno, aby měly dobré vztahy a aby byly poslušné těm, kteří se o ně starají. Pachatel je často v pozici toho, koho má nebo by mělo mít dítě rádo. To vytváří ambivalentní vztah a prohlubuje bezmocnost. (Vaničková, 1999, str. 52)

Sexuální zneužívání není pouze jednorázová záležitost, dochází k opakování či stupňování, dítěti tak nezbyvá, než tuto skutečnost přijmout a podřídit se jí. Mluvíme o třetí fázi – **svedení a přizpůsobení**. Dítě se snaží svou situaci zvládnout, což je pro něj velké břemeno. V důsledku těchto událostí může dojít k adolescentní psychopatologii, patologické závislosti, k sebetrestání, selektivní narušení reality, narušení osobnosti. Oběť propadá pocitům viny, za situaci v níž se nachází. Snaží se mít situaci pod kontrolou a zpátky získat pocit lásky a přijetí, což se často projevuje tím, že neodporuje jednání pachatele. (Dunovský, 1995, str. 73) Dítě má schopnost přizpůsobit se dané situaci, ba dokonce zvyknout si i na vzrůstající sexuální požadavky. Přizpůsobení se násilí, které nějakou dobu trvá, aktivuje naše obranné mechanismy. Ty mohou mít podobu delikvence či zneužívání návykových látek. Zajímavé je, že sexuální zneužívání může dítě přežívat tak, že se naučí čerpat výhody využíváním svého sexuálního agresora. Takto si oběť s pachatelem přehodí role a dítě může zakusit pocit moci. (Vaničková, 1999, str. 52)

Čtvrtou fází je **opožděné, konfliktní a nespravedlivé odhalení**. Pokud oběť dlouho tají, co se ve skutečnosti událo, jeho výpovědi posléze mohou působit nevěrohodně. (Dunovský, 1995, str. 73) Je třeba zdůraznit, že značná část případů sexuálního zneužívání není nikdy odhalena. K opožděnému odhalení dochází zejména tehdy, pokud se v rodině objeví spouštěcí signál, kterým může například být rozvod, rodinný konflikt či zneužívání sourozence. Dítě, pod tíhou zneužívání vysílá ke svým rodičům signály, které ovšem mohou působit bizarně. Vlivem zneužívání děti často mění své dosavadní chování. Změny chování rodina může vnímat jako neposlušnost dítěte. V momentě kdy se dítě svěří je zahlceno nejrůznějšími otázkami počínaje: proč jsi nám to neřekl dříve? Proč jsi to tajil? Až po

nedůvěru hlásajícími otázkami jako: Nevymýšlíš si? Nechceš se mstít? V praxi se poté dítě setkává se strachy rodiny, že kvůli němu půjde blízká osoba do vězení nebo co si o tom pomyslí ostatní. (Vaníčková, 1999, str. 52-53)

Poslední fází je **odvolání výpovědi**. Je pravděpodobné, že dítě kvůli pocitu viny, snahy zachránit rodinu, strachu ze zavržení rodinou nebo okolím svou výpověď nakonec odvolá. Což způsobuje, že se trestný čin nedá ověřit. (Dunovský, 1995, str. 74) Pokud dítě odvolá svou výpověď, u svých blízkých tím často vzbudí dojem, že celou dobu měli pravdu a jejich dítě si vymýšlelo. Dítě dochází k poznání, že utajování mělo svůj smysl. Oběť doplatila na to, že se snažila sdělit pravdu, která se ovšem obrátila proti ní. To v dítěti vzbuzuje dojem, že je dobré zamlčet pravdu a za správné považuje lež. Tyto negativní události způsobují sekundární viktimizaci, která může mít poškodit dítě více, než li samotné sexuální zneužívání. (Vaníčková, 1999, str. 54)

Summit zdůrazňuje, že je potřeba tento syndrom ošetřit, bez další pomoci bychom posilovali další poškozování dítěte a lhostejnost společnosti k těmto záležitostem.

Dle mého, je na příkladech tohoto syndromu jasně vidět, že pachatel používá proti dítěti opravdu promyšlené výhružky, jelikož to, před čím pachatel dítě varuje ve fázi utajování, se může dítěti přesně potvrdit ve fázi odhalené. To před čím byla oběť varována, se stává realitou.

2.11. Viktimizace

Dle Čírtkové, je viktimizace proces, který označuje zraňování a poškozování jedince. Člověk se stává obětí trestného činu. Tento děj je složitý – samotný trestný čin je pouze začátkem. Viktimizace totiž nekončí ukončením trestné činnosti. Trestný čin způsobí oběti újmu, ale jeho následky jsou přesahující.

Viktimizaci můžeme rozdělit na primární a sekundární.

K primární viktimizaci dochází tehdy, kdy se jedinec stane obětí nějakého trestného činu. Jedná se o dobu bezprostředně po vykonání trestné činnosti. (Čírtková, 2007, str. 12)

Je důležité podotknout, že pokud se z nás stane oběť trestného jednání, dle textu výše dochází vždy k primární viktimizaci. Na druhou stranu je jev sekundární viktimizace častý, přesto se mu dá předcházet. Představa, že proces viktimizace skončí po skončení trestného činu, může pro oběť znamenat, že jej okolí bude chlácholit větami typu: Buď rád, že to nedopadlo hůř apod. Tyto výroky mohou být sice myšleny dobře, přesto jsou ve své podstatě mylné a příliš nepomáhají oběti. Oběť má sklony o zločinu hodně přemýšlet a v mysli se jí negativní zážitek přehrává. Osoba, která se stala obětí trestného činu, byla nepřipravená a bez

příčiny napadena. Navíc je dotyčnému připsána role poškozeného a vzniknou mu povinnosti v rámci trestního řízení.

K sekundární viktimizaci dochází až v době po spáchání trestného činu. Jedná se o druhotné zraňování, které může vzniknout např. pokud média publikují citlivé detaily o oběti, či trestném činu, který byl spáchán. Zveřejněním mohou vzniknout emocionální rány. K sekundární viktimizaci rovněž může docházet, když oběť přichází do kontaktu s různými orgány. (Čírtková, 2007, str. 13)

Emocionální újma jde těžce objektivně popsat – prožívání jedinců jsou různé, záleží na jejich individualitě. Není měřitelná. Je tedy možné, že objektivně malou újmu, může oběť silně prožívat. Oběť zažívá vnitřní diskomfort, napětí, provází je strach z pachatele či strach, že se negativní situace bude opakovat. Dalšími příznaky může být nedůvěra vůči okolí, neschopnost odpoutat se od kritické události, oběti můžou mít problémy s koncentrací či mohou zažívat ztrátu své identity. Rovněž může být náročné vybavit si detailněji situace, které zažila nebo naopak se některých myšlenek nemůže zbavit. V případě, že je člověk svědkem trestného činu na vlastní kůži, zatřese to s jeho základními životními předpoklady – oběť si poté musí opětovně poskládat své mentální mapy a životní scénáře.

Dle Čírtkové trestný čin prolomí dvě důležité iluze v životě člověka. Otřese s naší základní potřebou bezpečí a potřeby seberealizace. Oběť ztratí na různě dlouhou dobu iluzi dobrého světa – v tu chvíli může svět působit jako zlé místo, kde se dějí hrůzné věci. Na druhou stranu je tady ztráta iluze kontroly, kdy jsme bezmocní, a není v našich silách ovlivnit běh událostí. Viktimizace se postiženým jeví jako krize, která ohrožuje naši osobnost, naše vlastní já. Proto jsou typickou reakcí otázky ve smyslu: Proč se toto muselo udát zrovna mě? Oběti přichází o svou vyrovnanost. Ztráty zasáhnou i pocity důvěry vůči okolí a autonomie, protože trestný čin v nich způsobil dojem, že nejsme schopni kontrolovat a rozhodovat o svém životě. (Čírtková, 2007, str. 15-16)

2.12. Sekundární viktimizace

Kontakty s různými orgány jakými jsou policie, soudy či znalci, které vyplynou z trestného činu, který se již udál, jsou vždy stresující. Oběť se musí vracet ke znepokojujícím vzpomínkám a musí emocionálně nabitě zážitky prezentovat dosud neznámým lidem. Tyto procedury avšak ještě úplně nespádají do sekundární viktimizace. Tyto procedury jsou v mnoha případech nezbytné. Sekundární viktimizace začíná tam, kde dochází k nadbytečnému zraňování. Dá se hovořit o tzv. procedurální neférovosti. Tento koncept obsahuje procedurální spravedlnost, což značí procesy, díky kterým se dospěje k rozhodnutí

v dané věci. Férové je dle tohoto konceptu zahájit trestní řízení. Oběť může nabýt dojmu, že orgány vyvinuly dostatečnou pozornost jejímu případu. Obě zúčastněné strany průběh vnímají férově. Distributivní spravedlnost pracuje s vlastními postoji oběti na rozhodnutí v jeho případě. (Čírtková, 2007, str. 16)

Příčiny sekundární viktimizace

Strukturální – formální předpisy – Jako příklad je dobré uvést nutnost setkat se s pachatelem při soudním líčení. Oběť může z tohoto kontaktu odcházet traumatizována.

Sociálně psychologické – falešné mýty, předsudky a stereotypy, očernění oběti – oběť si za to může z části sama -tak utišíme sami sebe a nemusíme být tolik soucitní.

Individuální – okolí projevuje zájem o to, co se stalo, nikoli o osud oběti.

Základem sekundární viktimizace z psychologického hlediska se dá pojmut jako frustrace, nezájem o potřeby oběti a důstojnosti. Média patří mezi jedny z původců vzniku sekundární viktimizace. Na mediálním trhu je zájem o zprávy obsahující násilí a neštěstí, což podporuje problematiku sekundární viktimizace. (Čírtková, 2007, str. 18)

PRAKTICKÁ ČÁST

3. Metodologie

3.1. Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu je zmapování možných psychosociálních následků sexuálního zneužívání. Zabývám se těmito následky z hlediska pracovníků odlišných zaměstnání a zařízení. Specifikuji se na dětské oběti, které zažily zneužívání ve své rodině. Mým dílčím cílem, je zachytit, jak probíhá proces vyšetřování, následná práce s klienty a jak děti na tyto události reagují. Dále mě zajímá, které z následků sexuálního zneužívání patří mezi nejčastější a co konkrétně může pomoci ke zmírnění těchto důsledků.

3.2. Výzkumné otázky

Z výše uvedeného cíle mi vzešly následující vedlejší výzkumné otázky:

HVO: Jaké jsou psychosociální následky sexuálního zneužívání?

VVO1: Jak probíhá proces vyšetřování či proces vaší práce? Kdo se případem dále zabývá?

VVO2: Jak děti reagují na výslech? Jak reagují na vzpomínání na negativní události? Vyskytují se u dětí psychosomatické potíže? Jak se případné psychosomatické potíže projevují?

VVO3: Podle jakých faktorů lze poznat či odhadnout, že se jedná o sexuálně zneužívané dítě?

VVO4: Které z psychosociálních následků sexuálního zneužívání jsou nejčastější?

VVO5: Setkáváte se syndromem dětského přizpůsobení?

VVO6: Jak se z Vašeho hlediska dá předcházet sekundární viktimizaci?

VVO7: Co může během celého procesu ovlivnit psychiku dítěte?

VVO8: Jaká je dle Vás spolupráce s dalšími orgány, které jsou zapojeny v procesu péče o poškozené dítě?

VVO9: Je dle Vás znalost dopadů zneužívání na dítě klíčová pro Vaši práci?

3.3. Metody výzkumu

Pro svou praktickou část jsem zvolila kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum je dle Hendla charakterizovaný jako proces hledání porozumění. Snaží se vytvořit obraz o daném jevu či situaci a pohlízet na něj z komplexnějšího hlediska. Cílem výzkumníka je osvětlit dané téma. Při své práci se seznamuje s lidmi, kteří se daným tématem zabývají, a získává od nich data. (Hendl, 2016, str. 46) Tato data výzkumníka analyzuje a interpretuje. Snaží se o

pochopení tématu a následně přináší popis toho, co během výzkumu zjistil. (Hendl, 2016, str. 48)

Pro sběr těchto dat jsem využila polostrukturovaný rozhovor. Tento typ rozhovoru se řadí mezi nejčastěji využívané. Toto interview má mnoho výhod, jelikož čerpá z přínosů jak strukturovaného, tak nestrukturovaného rozhovoru. Tento typ rozhovoru se vyznačuje tím, že si musíme vytvořit určité spektrum otázek, které se vztahují k našim cílům, na které se budeme následovně ptát. Přesto nám tento typ rozhovoru dává více prostoru pro rozvíjení odpovědí a zaměňování pořadí otázek. Důležitým prvkem, je ověření, zda li jsme našeho účastníka správně pochopili. Můžeme mu podávat doplňující otázky, což nám nabízí možnost rozpracovat téma více do hloubky. (Milovský, 2006, str. 159-160)

3.4. Popis výzkumného souboru

Pro výzkumné šetření jsem si zvolila čtyři respondenty, kteří jsou součástí týmu profesionálů, jež se setkávají s tímto negativním jevem. Se všemi účastníky výzkumu jsem se osobně sešla v místě jejich pracoviště. Účastníky výzkumu jsem vybírala z různých profesí a různého zaměření, v závislosti na tom, zda měli zkušenost se sexuálním zneužíváním u dětí. Snažila jsem se tak vytvořit okruh osob, který se může vyskytnout a spolupracovat spolu během řešení případů sexuálního zneužívání. Všichni mí respondenti jsou z Ostravska. V tomto spatřuji i jistou nevýhodu, jelikož zde není mnoho zařízení či služeb orientující se na tuto cílovou skupinu.

Mým prvním respondentem (A) se stala pracovnice PČR, která se specializuje na výslechy dětí a mladistvých. Další respondenti (B a C) jsou sociální pracovnice orgánu sociálně – právní ochrany dětí, které se za svou praxi setkaly se sexuálním zneužíváním různých forem. Mým posledním respondentem (D) se stala pracovnice dětského krizového centra. Tato pracovnice prozatím v rámci krizového centra nemá mnoho zkušeností přímo se sexuálně zneužitými dětmi, četnější zkušenosti má s dospělými jedinci, kteří se až v dospělosti rozhodli svěřit se s tím, co se jim stalo během dětských let. Dětské krizové centrum poskytuje včasnou, krátkodobou a dosažitelnou pomoc dětem do 18 let, případně i jejím rodinám. Pomoc je poskytována v náročných životních situacích související s nejrůznější škálou problémů. Jedná se převážně o situace, kdy se klienti cítí být v ohrožení a nejsou schopni situaci zvládnout vlastními silami. (Krizové centrum pro děti a rodinu [online])

3.5. Způsob zpracování dat

Pro fixaci zaznamenaných dat, jsem zvolila audiozáznam. Tato metoda, pro svou praktičnost, spadá mezi nejpoužívanější metody. Pro výzkumníka, který si zvolí tuto metodu, může být nahrávka značnou oporou. Během samotného rozhovoru totiž nemá potřebu dělat si poznámky, které by měly zachytit všechna data, nýbrž si může psát postřehy jen pro svou potřebu, například doplňující otázky, které se vynořily v průběhu interview. Tento typ záznamu zachycuje kvality mluveného slova a je autentický. K nahrávce je také možno kdykoliv se vrátit a opakovaně si v případě potřeby rozhovor vyslechnout. (Miovský, 2006, str. 1997-1998)

Mým prvním krokem byla transkripce. Dle Miovského se jedná o první redukci dat, kdy z nasbíraného materiálu vybereme a zpracujeme informace, které potřebujeme podrobit analýze. (Miovský, 2006, str. 2006) V mém případě jsem rozhovory, které jsem nahrávala, přepsala do elektronické podoby. Pro zpracování těchto dat jsem se rozhodla využít metodu otevřeného kódování. Při tomto druhu kódování se vzniklý text rozdělí na jednotky. Každé jednotce můžeme přidělit určitý kód či označení. Je to proces, kdy dále pracujeme se získaným textem, převádíme jej do datových segmentů – jednotlivých aspektů, na které se po čas výzkumu zaměřujeme – a dále s nimi pracujeme. (Miovský, 2006, str. 210)

3.6. Etické otázky výzkumu

Své respondenty jsem na začátku rozhovoru upozornila, že jimi poskytnuté informace budou sloužit ke tvorbě mé bakalářské práce. Od účastníků jsem získala informovaný souhlas. Jejich výpovědi zůstanou v anonymitě.

4. Interpretace získaných dat

4.1. Proces vyšetřování a podstata práce respondentů

V prvé řadě jsem se zabývala samotným **procesem vyšetřování** (u respondentů, kteří mají ve svém popisu práce účastnit se vyšetřování) a **podstatou práce** jednotlivých respondentů. V tomto ohledu mě také zajímalo, jak se daní pracovníci mohou o případech sexuálního zneužívání dozvědět, kdo další se tohoto procesu účastní a co se děje následovně.

Respondentka A sděluje, že se k ní případ dostane buď ze strany sociálního pracovníka, lékaře, který si může všimnout fyzicky viditelných následků zanedbávání a zneužívání či pedagoga, který přichází do kontaktu s daným dítětem ve škole. Pedagogové mohou nabýt těchto informací tak, že například vyjde najevo, že se dítě svěřilo kamarádům či dle viditelných následků, které mohou značit sexuální zneužívání. Sdělení se mohou odvíjet i od věku dítěte. Stává se, že případ sexuálního zneužívání oznámí i rodič zneužívaného dítěte. U případu oznámení rodičem, pracovnice PČR sdělila i fakt, že takto týrané mohou být také děti z rozvrácených rodin. Z její praxe vyplynulo, že některé matky podávají oznámení na svého druhu nebo bývalého partnera, kterému dítě svěřují. Tato oznámení se prokážou jako nepravdivá a jsou podávána z důvodu, aby jeden z rodičů zamezil dítěti kontakt s druhým rodičem. V afektu jakési zloby vůči němu na něj svalují vinu a vymýšlejí si tyto nepravdy. U rozhovoru tato policistka uvedla, že ve většině případů, kdy podezření padá na bývalé partnery, se jedná o falešné udání a ke zneužívání nemuselo dojít. Podezření se dále nepotvrdí.

Většinou jsou pachatelé sexuálního zneužívání partneři, kteří v dané rodině žijí a s postiženým dítětem přicházejí do každodenního kontaktu. Z toho plyne, že dané dítě samo od sebe oznámení o tom, že bylo zneužito, nepodá. Dle zkušeností ho vždy podají dospělí, kteří různě přicházejí do kontaktu s tímto dítětem.

V rámci vyšetřování ze strany policie to probíhá následně: Přijde trestní oznámení či jakékoli oznámení. Policie situaci vyhodnotí a zjišťuje všechny okolnosti kolem. Případně se ihned vyslechne osoba, která podala dané oznámení. Než se policie setká přímo s dítětem, snaží se zjistit co nejvíce informací. Ty se nejčastěji získávají od matky, příbuzných, od lékaře. V případě, kdy se jedná o sexuální zneužívání, je dítě posíláno k lékařskému vyšetření. U dětí se jedná o vyšetření konečníku u gynekologa. Ten sdělí, zda bylo nalezeno nějaké poškození a tudíž došlo k sexuálnímu zneužití apod.

Pokud má policie potřebné informace je zapotřebí co nejdříve začít pracovat s daným dítětem. Maximálně do týdne, v některých případech i dřív, dojde k výslehu postiženého dítěte. Jedná se o neodkladný a neopakovatelný úkon. Neopakovatelný proto, aby se daly získané informace použít u soudu a nemusel se tento úkon s dítětem opakovat. Výslech se provádí za přítomnosti soudce, státního zástupce, sociálního pracovníka, psychologa a vyšetřovatele (policijní komisař), tedy toho, kdo dítě vyslýchá. Většinou se výslech provádí ve specializované místnosti, ve které je přítomen pouze vyšetřovatel, psycholog a vyslýchané dítě. Co se psychologa týče, ten pouze plní funkci jakéhosi pomocníka, kdy nesmí zasahovat do výslehu, ale pouze vyšetřovateli pomáhá např. v okamžiku, kdy dítě nerozumí, na co se vyšetřující ptá apod. Zbylí přísedící sedí mimo specializovanou místnost, aby svou přítomností nerozrušovali dané dítě, ale dívají se přes obrazovku. Vše je totiž nahráváno, dokumentováno a následně převedeno do písemné formy, což je dle §55b, trestního řádu povinné. Daná nahrávka je zálohována na CD nosič, aby byla v případě potřeby vždy k dispozici, např. pro soudce apod. Zároveň jde o to, že v okamžiku výslehu je vše závislé pouze na výpovědi zneužívaného dítěte, které je v pozici poškozeného a také hlavního svědka. Spolupráce s dítětem je různá, podle toho jak je rozumově vyspělé, či jestli není mentálně postižené apod. To všechno hraje svou velkou roli. Dle daných okolností se potřebná spolupráce vždy nějak naváže. Policistka uvádí, že na komunikaci s dětmi školená, aby věděla, jak má s danými dětmi komunikovat. Nikdy totiž nejde k jádru problému hned. Vždy se nejdříve ptá na to, jak se děti mají, jak se jim daří ve škole, zda mají kamarády apod. V první fázi jde o to, aby byl navázán kontakt. Jakmile naváže kontakt, posléze se začne ptát konkrétněji. Ale stane se i to, že se dítě může zarazit a mlčí. To potom může značit absenci důkazů. Konkrétní případ z praxe byl, když tato policistka vyslýchala mentálně postiženou dívčinku, se kterou ji přišla pomoci také psychologka, ale bohužel dívčinka nesdělila žádné informace. Nebyla schopna vyjádřit se, sdělit, co se stalo. I když obě přítomné věděly, že se něco dělo, důkazy nebylo možné zjistit. Dle ní, je to opravdu hrozné, když člověk ví, že se něco dělo, ale není v jejich silách to dokázat. Dalším negativním jevem je i to, že řada rodin se o zneužívání dozví, ale protože je to pro ně natolik potupné, tak se zneužívání zatají a nevyjde najevo.

Respondentky B a C jako pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí uvedly z jejich strany totožné informace. Na tento orgán se oznámení o možném sexuálním zneužívání dostaví buď ze strany školy, policie či lékaře. Může se jednat i o anonymní oznámení. Respondentka C zdůrazňuje povinnost institucí oznámit špatné jednání s dítětem,

takže je zde vidět propojenost mezi organizacemi – pokud někdo podezření ohledně sexuální zneužívání oznámí na policii, policie automaticky podá zprávu tomuto orgánu. Přímou cestou se na OSPOD obracejí také rodiče nebo již zmíněná anonymní oznámení. Respondentka B uvedla další aspekt, jelikož oznámení může mít odlišný charakter. Pokud dítě přímo ve škole sdělí, že se stalo obětí zneužívání nebo že se mu stala ta a ta věc, je nutné dodržet oznamovací povinnost a sdělit podezření na policii. Pokud jsou u toho dítěte pouze jen náznaky, není to tedy přímo na oznámení konkrétního trestného činu, může na OSPOD přijít z různých stran podnět k prošetření, že situace v rodině může být zavádějící.

Respondentka C zmiňuje další orgány, které se případy sexuálního zneužívání mohou dále zabývat. V rovině objasnění toho, co se stalo, se tím zabývá policie a státní zastupitelství, soudy. Druhá rovina se zaměřuje na následnou pomoc oběti – tam by mělo dojít k navázání na pomocné služby např. Bílý kruh bezpečí, Intervenční centrum apod. V rámci celého tohoto procesu se to prolíná. Takovému dítěti je často určen opatrovník a velmi často i zmocněnec.

Respondentka D uvádí, že pokud se jedná o sexuálně zneužívané děti, tak krizové centrum nejčastěji kontaktují buď rodiče, případně OSPOD. Ale opět je může kontaktovat kdokoli, i když ze strany policie se to moc neděje. Policie, dle této pracovnice, se hlavně zajímá o vyšetřování problému. Respondentka doufá, že by časem do krizového centra mohly chodit i samotné děti, zvláště pokud bude dobrá informovanost o této službě. Toto zařízení nově funguje od ledna tohoto roku.

V krizovém centru se již pracovníci nezaměřují na výsledky, k danému zážitku se vůbec nevrací. Zde dítěti již poskytují následnou pomoc, snaží se dítě ošetřit, nechtějí ho znovu zraňovat. Dle sociální pracovnice se zneužití děti k traumatickým událostem vrací až později. Tato pracovnice pracuje také s dospělými, kteří se až teď zpětně vrací k nějaké události, která se jim stala. Každopádně, když s dětmi začínají pracovat, tak se ihned k daným událostem nevrací. Nejprve je důležitý proces stabilizace, hojení a léčby, a v momentu, kdy má klient tento proces za sebou, se až posléze může vrátit k traumatizujícímu zážitku. Sexuálně zneužití děti, které byly ve zdejším centru, zde přišly většinou těsně po dané situaci - v tomto okamžiku se tedy hlavně pracuje na zmíněné stabilizaci a ošetření tohoto dítěte. Druhým důvodem, proč se k traumatickému zážitku v centru ihned nevracejí, je i fakt, že stále může probíhat vyšetřování. Pokud by někdo ihned začal s dítětem zpracovávat danou situaci, je zde možnost, že by mohlo dojít k narušení věrohodnosti výsledku dítěte, jelikož dítě je velmi jednoduše ovlivnitelné a pokud se šikovně ptáte, tak už na danou situaci může pohlížet jinak. Tudíž z hlediska ovlivnitelnosti dítěte není dobré, aby v procesu vyšetřování do něj

zasahovalo více institucí, a aby velké množství přimělo dítě znovu a znovu otevírat tuto již tak traumatizující událost. Respondetka D k tomuto tématu také uvedla: „*Paradoxní je, když přijdou rodiče danou skutečnost nahlásit na policii, tak policie zakáže těm rodičům o tom, co se mu stalo, s tím dítětem mluvit a řeknou jim, že i kdyby se na to dítě ptalo a chtělo o tom samo mluvit, musí to rodič odmítnout, což je z pohledu rodiče šílenost. Z pohledu policie to tak je, že s tím dítětem o tom nesmí nikdo mluvit. Což je ovšem nelogické, protože v tomto případě má přednost vyšetřování před léčením toho dítěte, ale z mé zkušenosti lidé i děti nemají potřebu se k těm traumatizujícím věcem, když jsou čerstvé, jakkoli vracet. To spíše dospělí mají tendence se v tom nimrat, ale děti od toho chtějí utéct.*“

Tato informace mě zaujala. V této oblasti vidím nedostatek své práce, jelikož jsem rozhovor v dětském krizovém centru dělala jako poslední a již jsem neměla možnost si tuto informaci potvrdit ze strany policie.

V dětském krizovém centru se snaží spolupracovat s rodiči apod., aby bylo zajištěno vnější bezpečí daného dítěte, aby se daná situace už nemohla opakovat. Posléze se snaží budovat pocit vnitřního bezpečí, stabilitu. Rovněž vyvíjí snahu o to, aby dítě bylo schopno odklonit se od těch negativních myšlenek apod.

Samotná práce s dítětem se odvíjí od jeho věku. Když je dítě malé, tak si pracovnice jednoduše s dětmi hrají a hra nijak nesouvisí se sexuálním zneužíváním. Dítě si např. vytáhne všechna zvířátka, které nakrmí a pak je zavře za branku, aby za nimi nikdo nemohl a ony byly v bezpečí apod. Jde o to, že i v té hře se buduje pocit bezpečí. Když se jedná o dítě starší, tak se může pracovat s imaginacemi pocitu stability, bezpečí. S dětmi se v centru baví o tom, co se děje teď, co je pro něj důležité - např. se může stát, že je momentálně pro ně důležitá písemka z matematiky apod. Vůbec to nemusí souviset s danou skutečností. Spíše se snaží o jejich začlenění, aby se jim dobře dařilo ve standardních situacích, které teď v životě prožívají. Někdy se jako téma otevře výslech na policii, které dítě čeká či ho má za sebou. V tomto případě se pracovníci s dětmi baví o tom, co můžou udělat pro to, aby se tam cítily dobře, seznámit je, jak to bude probíhat, kdo tam s nimi bude, co se bude dít. Nijak nevstupují do toho, co se stalo. Dítě v krizi si může vybrat, zdali chce, aby jeho rodič přišel s ním či nikoli. Každé dítě si vybere dle vlastní potřeby. Starší děti, kolem puberty, rodiče nechtějí, ty mladší zase dávají přednost, aby ti rodiče zde s nimi byli.

4.2. Psychosociální dopady

Dále jsem se v rozhovorech zaměřila již na **psychosociální dopady** vzhledem k sexuálnímu zneužívání, a zda se projevovaly již během komunikace s daným dítětem.

Dle **respondentky A**, postižené děti reagují ve většině případů na výslech příznivě. Je to dáno tím, že na ně nijak netlačí, jejich otázky nejsou nijak navádějící. Snaží se o to, aby dítě začalo samo o daném případě spontánně mluvit. Určitě se u nich může dostavit posttraumatický zážitek, ale to se ve většině případů projevuje až v pozdějším věku. Dosud respondentka nezaznamenala to, že by dítě nějak špatně snášelo výslech. Snaží se o uvolněný kamarádský přístup. Děti prý v zaměstnankyni PČR nevidí toho špatného člověka, vnímají, že se jim snaží pomoci. Nezaznamenala, že by na základě výslechu došlo k nějaké posttraumatické újmě.

Respondentka B, bývá přítomna u výslechů sexuálně zneužitých dětí. Pro vyjasnění situace se zaměřila také na právní vymezení. Dost záleží na tom, co vlastně zneužití je a jak jej oběť subjektivně vnímá. Za pohlavní zneužití je považováno i to, pokud dívka, i dobrovolně, pod hranicí 15 - ti let souloží. Pokud jsou oba přítomní soulože pod hranicí 15 - ti let, tak jsou oba oběti i pachatelé. Takže opravdu záleží na tom, jaký je charakter toho oznámení.

V případě, že je to klasicky zneužívané dítě, bylo obětí v rodině, je vystaveno nesmírnému tlaku a může psychosomatizovat. Je zde i velká skupina neprokázaných věcí, např. v rámci rozvodových sporů, kdy chce jeden rodič očernit toho druhého a děti mají nahlásit a předstírat, že se staly obětí zneužívání či zanedbávání. Dle zkušeností této sociální pracovnice, tyto oběti, které nejsou oběťmi sexuálního zneužívání nýbrž psychického zneužití, psychosomatizují nejvíce. Pro dítě je to velmi stresující, jelikož se nachází ve velmi závažné situaci a navíc do toho bylo navedeno, ba dokonce vlastním rodičem. Z jejího pohledu se jedná převážně o bolesti břicha a hlavy.

Respondentka C v rámci tohoto dotazu zmínila konkrétní následky, mezi kterými uvedla: bolest hlavy, výchovné problémy, bolesti břicha, problémy s vyjadřováním a nervozitu.

Respondentka D prozatím nemá mnoho zkušeností s dětmi, které si prošly sexuálním zneužíváním, a nemůže tedy tuto skutečnost zobecnit. Za svou praxi s dětmi se setkala s dvěma případy sexuálního zneužívání. První případ byl zneužití vlastním rodičem, u druhého šlo o zneužití mezi vrstevníky. U těchto dvou případů si respondentka nevšimla na první pohled viditelných psychosomatických následků.

4.3. Indikátory sexuálního zneužívání

Mé další otázky směřovaly k **indikátorům**, které by mohly dát najevo, že se jedná o sexuálně zneužitě dítě. Tyto indikátory často právě mohou mít podobu psychosomatických následků.

Respondentka A při rozpoznání, zdali se opravdu jedná o sexuálně zneužitě dítě, vychází hlavně na základě lékařské zprávy a vyhodnocení situace jinými odborníky. Dítě se vyslýchá za přítomnosti znalce, který ověřuje věrohodnost dítěte. Je to psycholog, který ověřuje věrohodnost, intelekt apod. a psychiatr, který ověřuje posttraumatickou újmu nebo nějak narušenou psychickou stránku dítěte, zda nebyla zneužita jeho bezbrannost. Vždy přistupují dětské znalci, to je potřeba zdůraznit. A tedy na základě znaleckého posudku, pokud dítě mluví pravdu, se vytváří svědecká výpověď a vznáší se obvinění. V případě pokud dítě odmítá mluvit o dané skutečnosti, dochází k zaměření se na nepřímé důkazy, kdy se berou výpovědi jakkoli zainteresovaných lidí kolem případu (matka, příbuzní, kamarádi apod.), kteří si mohli povšimnout změny v chování oběti.

Respondentka B zdůrazňuje, že není jejich úkolem, aby toto posuzovali. Tohle je práce orgánů činných v trestním řízení. Co se týče subjektivních vjemů, pracovníce se domnívá, že indikátorem, že by mohlo docházet ke zneužívání, je například sexualizování. Dítě ví o sexualitě více, než je adekvátní vzhledem k jeho věku. Přesto pracovníce doplňuje, že se může domnívat, zdali ke zneužívání došlo či nikoli, ale s dítětem budou vždy pracovat jako s dítětem, které tomuto bylo vystaveno. Zda-li se opravdu jedná o dítě, které bylo vystaveno zneužívání nebo ne, je už na orgánech činných v trestním řízení, které do toho zapojují znalce apod. A i pokud pracovníce vnímá, že se jedná např. o rozvodový spor nebo spor mladistvého s rodičem a je to zjevně nepravda, nemohou si dovolit s tím dítětem nepracovat. Práce probíhá na rovině, že klientem musíme pracovat jako s dítětem ohroženým pohlavním sexuálním zneužitím. Neudělají kvalifikovaný závěr, ale mohou dále říci, že se dle jejich názoru dítě projevuje jistým chováním, případně, že známky zneužívání vykazuje či nikoliv, a tímto dát námět k projednání.

Respondentka C také zmínila, že konkrétní posuzování není v jejich kvalifikaci, každopádně má zkušenosti, kdy může odtušit, že se něco děje. Když předávají informace jiným institucím, mohou jim dodat případná podezření, ale bez odborného doložení. Tedy

zmínit některých z náznaků chování. Pracovnice na základě těchto náznaků neříkají, že to je přesně důkaz, že se nutně musí jednat o zneužívání či jiný jev, ale že tento náznak chování není typický pro toto období vývoje dítěte apod. Například projevy dítěte neodpovídají jeho věku vzhledem k sexuálnímu zneužívání, se mohou projevovat větší znalostí ohledně sexu. Jsou zde ale i takové projevy, např. u dívek, že o sebe přestane pečovat, starat se o sebe. Není to však o tom, že orgán řekne: „Ona o sebe přestala pečovat. Automaticky se v rodině muselo něco stát.“ Jde pouze o popis toho, co považují za mimo normu tohoto dítěte, protože poskytují zprávy dalším institucím. K posouzení, zda se jedná o sexuální zneužívání, je třeba posouzení znalce.

Respondentka D za svou krátkou praxi s těmito dětmi, náznaky prozatím nezaznamenala.

4.4. Následky u zneužitých dětí

Má další otázka se zaměřovala na konkrétní **následky**, které u zneužitých dětí mé respondentky zaznamenaly.

Respondentka A uvedla, že se zneužití může podepsat i ve výběru partnerů. Oběti mnohdy nejsou schopny navázat intimnější vztah, nechtějí, aby se jich někdo dotýkal na intimních tělesných partiích apod. Opakem může být promiskuita.

Respondentka B za následky považuje zlom v oblasti chování daného jedince, zvýšení patologických jevů u jednotlivců a depresivní nálada.

Respondentka C dodala ještě možné narušení vývoje osobnosti a narušení hodnot, které v sobě dítě má. Zneužívání rovněž může narušit emoční vnímání. Jedna šestiletá dívka, se kterou pracovnice přišla do kontaktu, si v svém okolí si ráda sedávala mužům na klín, čelem k nim a houpala se. Toto byl jeden z výrazných faktorů, který přiměl otevřít případ této dívky. Navenek vyžadovala od ostatních to, co po ni chtěl strýc, který ji zneužíval.

Respondentka D uvedla ve své odpovědi možnost zmatení oběti, zdali ke zneužívání skutečně došlo. Zvláště pokud to byla dětská oběť a v určitou dobu zneužívání ustalo, může mít takové dítě po čase pochyby, jestli se tato událost doopravdy stala nebo jsou tyto

vzpomínky velmi nejasné. Dále uvedla, že se setkala s dospělými, kteří měli velké problémy ve vztazích, setkala se s depresemi.

Všichni dotazovaní se ale shodli na tom, že nejčastějším následkem je **posttraumatická stresová porucha**. Většinou se ovšem tato porucha nedostaví ihned, nýbrž se projevuje do budoucna.

Respondentka D dodává, že ji osobně velmi zlobí, když se o obětech mluví ve smyslu, že se z takového zážitku nemohou dostat. Je vždy možnost, že se oběť může i z takového zážitku dostat do normálu, zvláště pokud vyhledá pomoc.

4.5. Syndrom dětského přizpůsobení

Odborná literatura zmiňuje **syndrom dětského přizpůsobení**. Zajímalo mne, zdali se pracovnice s tímto syndromem setkaly a jak případně pracovaly.

Respondentka A za dobu své praxe tento jev přímo nezaznamenala, na druhou stranu, se často setkávala se zastrahováním nebo podplácením. Např. se setkala s dětmi, dívkami, které zneužíval soused. Lákal si je do sklepa a vyhrožoval jim, že pokud to oznámí, ublíží jejich rodičům apod. V tomto případě jim jednoduše vyhrožoval trestem. Nebo si je začal tzv. kupovat, kdy jim nasliboval, že když to neřeknou, dostanou od něj to a ono. Jednoduše zjistil, o co má konkrétní holčička zájem a to začal uplatňovat. Konkrétně tento případ se podařilo zjistit až dost pozdě, kdy se jedna z dívek prořekla, když se svěřovala spolužačce ve škole. Tím se vše rozvířilo, udělalo se šetření v celém domě, kde dívky bydlely. Nakonec se zjistilo, že jich bylo v tomto domě takto zneužito víc. Nicméně s odvoláváním výpovědí se až na jeden případ neseťkala.

Respondentka B se s tímto jevem setkala, přesto se ji během našeho rozhovoru jasně vybavily dva případy, a v obou těch případech má dojem, že se to skutečně nestalo. Ale případy tohoto syndromu se skutečně dějí. Následná práce je posléze komplikovaná, obzvláště při absenci důkazů.

Respondentka C také nabývá dojmu, že se s dětmi s tímto syndromem také setkala. Právě možné následky, které dítě vykazovalo, nasvědčovaly tomu, že by se mohlo jedna o zneužitě dítě. Přesto dítě výpověď stáhlo. A to hlavně z toho důvodu, aby neškodili rodině apod. Tento případ se projevoval zvýšenou znalostí ohledně sexu, který byl nepřiměřený k vývojovému stádiu dítěte.

Respondentka D nemůže říct, že bych se s něčím takovým setkala, protože takové dítě, které něco takového popře, pomoc krizového centra nevyhledává. Nicméně má zkušenost se starší klientkou, která se v dětství dle tohoto syndromu zachovala. Činila takto rovněž kvůli obavám, aby nepoškodila svou vlastní rodinu. Tyto informace má respondentka ze svého dalšího zaměstnání v Bílém kruhu bezpečí. Tam pracuje s dospělými, kteří se rozhodli vyhledat pomoc až v dospělosti. Setkala se také s tím, že rodiče svému dítěti nevěří - např. matka nevěří, že se něco takového vůbec děje a zrovna jejímu dítěti, přehlíží různé nástiny, nechce tomu prostě věřit. V momentě, kdy to dojde do bodu, že to matce začíná být jasné a už to nejde přehlížet, měla by se stát pevným bodem a ochráncem pro to dítě. Tento projev, kdy by to v rodiči mělo rezonovat, je třeba v případě, kdy dítě má panickou hrůzu zůstat samo s druhým rodičem. Nebo např. když se dítě začne zamykat na noc, začne mít sexuální narážky nebo aktivity naprosto jeho věku a vývoji zcela nepřiměřené. Případně, když samo sdělí, že např. tatínek se dítěti nepřiměřeně dotýkal intimních partií.

4.6. Sekundární viktimizace

Sekundární viktimizace se dá považovat jako následek způsobený sexuálním zneužíváním. Na toto druhotné zraňování jsem se v kontaktu s odborníky také zaměřila a zajímalo mě, jak se z jejich hlediska dá tomuto předcházet.

Respondentka A si myslí, že by předcházení sekundární viktimizaci mohly pomoci besedy ve školách jako forma prevence a aby, se o tom dostatečně mluvilo. Hovořit s dětmi, aby se nebály zavolat na linku bezpečí, že tady ta možnost existuje a je anonymní, že nemusí mít strach a obavy se těmito lidem svěřit... Ze strany policie se v nejvyšší možné míře snaží zachovat anonymitu dítěte. Je nutné to sdělit obviněnému, Ale z hlediska např. médií je v daném případě povinná mlčenlivost. V rámci trestního řízení se podepisuje mlčenlivost. Je to z důvodu ochrany dítěte. Ale někdy se stane, že jisté informace vylouknou najevo. V takových případech se respondentka domnívá, že informace neuniknou z orgánů činných v trestním řízení, ale spíše od lidí např. ze školy, samotní rodiče, příbuzní apod. Výjimečně se stane, že informace unikne profesionálovi.

Pokud se ovšem jedná o spory rozvodové, které respondentka zmínila výše, kde dítě není obětí sexuálního zneužívání, ale psychického teroru, to se mohou dozvědět úplně všichni. v těchto případech se jedná o rodiče, kteří nemají ostych zavolat přímo do médií.

Respondentka B si není zcela jistá, jestli se dá sekundární viktimizaci zcela předejít. Snaží se o citlivou práci s klienty. V jednom konkrétním případě, jehož charakter to umožňoval, se snažila pracovat hlavně s rodinou oběti, aby chlapec tomuto nebyl vystaven.

Respondentka C je rovněž toho názoru, že možným předcházením může být dostatečná prevence. Práci OSPODu považuje za profesionální a snaží se využívat empatického přístupu k obětem a vytvářet příjemné prostředí. Domnívá se, že pokud se například nějaké informace dostanou ven do světa, dost často to je od rodiny, kamarádů. Dítě má často potřebu se někomu svěřit, většinou to bývá kamarád, který to potom pošle dál apod. Bylo by skvělé, kdyby se tomu dalo zabránit, ale to je téměř nemožné. Reálně si myslí, že se může stát, že dojde k sekundární viktimizaci.

Respondentka D s dětmi pracuje již na jiném principu, tudíž ani nemusí dojít k sekundární viktimizaci ze strany této služby. V krizovém centru se snaží již do toho, co se stalo, nezasahovat. Uvádí, že i policie se snaží, aby vyšetřování trvalo co nejkratší dobu a dítě mělo klid.

4.7. Co v praxi může následovat dál?

Má další otázka směřovala, co v praxi může následovat dále.

Respondentka A uvedla konkrétní případy. Pokud je dítě v pěstounské péči a je zneužito pěstounem, tak se okamžitě z rodiny do 24 hodin odebírá. To má na starosti sociální pracovnice, která dá návrh na předběžná opatření s uvedením, že se dítě odebere. Když se to stane v běžné rodině, tak se ponechává u matky. Útočník je povětšinou mimo rodinu, ale může se stát, že s rodinou stále je. Jelikož pro něj v době trestního řízení platí presumpce neviny, pohlíží se na něj, jako na nevinného. Ale většinou zná respondentka případy, kdy útočník rodinu opustil. Toto je ale věcí sociálního pracovníka, toto PČR už nemůže ovlivnit. Policie může dát podnět sociálnímu pracovníkovi, ať jedná v dané rodině. Pokud by pachatel opětovně přicházel s rodinou do kontaktu, dá se nařídit zákaz styku. O tomto rozhoduje soud.

Respondentka B je toho názoru, že by dítě mělo primárně vyrůstat v rodině, ale má za to, že pokud se zjistí existence negativních jevů, má té rodině být nastavena taková spolupráce, aby se život toho dítěte v rodině zlepšil. Pokud se zcela objektivně nezlepšuje, z jejího pohledu, by v takové rodině dítě již nemělo být. OSPOD téměř neodebírá děti. Pokud

dítě odebere OSPOD, tak se o tom akorát velmi mluví. Pracovnice si myslí, že v tuto chvíli sociálně-právní ochrana dětí nechává v rodinách děti, které by tam být ani neměly, jelikož stát chce, aby tyto děti byly v rodině dál a s rodinou se pracovalo. Domnívá se, že je situace v mnoha případech na hranici. Každopádně, dle statistik, děti odebrané v Německu, násobně převyšují počty odebraných dětí v Česku.

Respondentka C uvádí jako možnosti následnou práci s rodinou, v opravdu krajních případech odebrání z rodiny. Je toho názoru, že pokud dítě obviní rodiče ze sexuálního zneužívání, v této rodině by nemělo zůstat do doby, než se situace vyšetří. A to hlavně, protože je zde nátlak rodičů apod. I když se ukáže, že obvinění toho dítěte je vymyšlené, ukazuje to na možnost, že v této rodině není něco v pořádku. Nemělo by tam zůstat i z hlediska zmíněného syndromu přizpůsobení.

Zařízení, kde pracuje **respondentka D**, je samo o sobě už jedna z možností, kde mohou oběti hledat pomoc a mohou zde docházet. Krizové centrum, funguje jako první pomoc, jelikož na trhu sociální práce se dlouho čeká na některou z forem stálé pomoci, resp. to bývá i 3 měsíce. Zařízení nastavujeme péči dítěti, než se dostane někam dál. Zabývají se hlavně stabilizací. Podpora a ujištění pro děti a rodinu, že je situaci možno zvládnout. Jejich cílem je pomoci rodině, aby i nadále dokázala fungovat v běžném životě. Například: dítě musí chodit do školy, či má jiné běžné povinnosti. I když je naprosto otřesné, co se děje, ostatní věci zůstávají na denním pořádku a ty je třeba v rámci individuálních možností zvládat. V tomto se jeví stabilizační funkce. Dále připravují oběti a rodiny na to, co může nastat nebo co je čeká. Jejich hlavní pomoc je uklidnit rodiče, protože pokud dítě nemá pevný bod v rodičích, propady mohou být daleko horší. Z jejich zkušeností totiž ani tolik nepotřebují zachraňovat dítě, pokud je rodič v rámci možností klidný, může to mít pozitivní přínos i na dítě. Například v rodině, kde jeden partner dítě zneužíval, je potřeba stabilizovat toho druhého, který to netušil, aby se stal pevným bodem pro dítě, zneužívajícího partnera vyhodil apod. Ideální je zachovat mnoho věcí tak, jak byly. Pokud se to trauma stane mimo rodinu, je potřeba, aby rodina fungovala.

4.8. Psychika dítěte

Pracovnicím jsem se následně zeptala, zdali vnímají něco, co by mohlo zmírnit nebo naopak zhoršit psychiku tohoto dítěte.

Respondentka A si myslí, že zmírnit následky může zajisté empatie, lidský přístup k dítěti. Také je toho názoru, že může být vhodnější, když je vyšetřující a vyslychající osoba žena, ne z důvodu, že by muži neuměli být empatictí nebo citliví, ale protože značná část pachatelů jsou muži.

Během práce s tím dítětem, se může udělat mnoho chyb, které se pak jen velmi těžko dají napravit. Proto je dobré mít maximální množství informací všeho kolem, aby odborníci znali co nejvíce okolností, zejména pro určení správných otázek, jelikož výslech se už nedá opakovat. Je zásadní, aby výslech dítě mělo co nejdříve za sebou a nemuselo se již k negativním událostem vracet. Přesto i poté může být dítě nasměrováno ke znalci a znovu o tom musí mluvit. Většinou dítě musí události interpretovat nejméně dvakrát. A to při výslechu na stanici PČR a pak u znalce.

Zbylé respondentky se vyjádřily velice obdobně. Jejich názory se týkaly dobrého využití dalších pomáhajících profesí. Využití intervenčních center či jiné psychologické pomoci. Tyto pracovníce mají ve své povinnosti sdělovat, kde a jakou pomoc může dítě a jeho rodina využít. Všichni se snaží dbát na to, aby pomoc byla vyhledána co nejrychleji, protože čiré zapomenutí není dobré. Je důležité zážitek zpracovat.

Všechny respondentky se také shodly na faktu, že v systému pomoci je nedostatek dětských psychologů a psychiatrů. Respondentka A k tomuto alarmujícímu problému dodává: *„Velká nevýhoda je to, že ubývá znalců a hlavně těch dětských. A mimo to, jsou tak zahlcovaní i mimo trestní řízení, tedy i opatrovnickými soudy a potom velmi nestíhají. To samé je velký nedostatek dětských psychologů a psychiatrů. A u této dvojice je velmi důležité, aby spolu spolupracovali, takže najít takovou dvojici je dnes velmi složité, jelikož ti stálí dosluhují, mají důchodový věk. A pak na znalecký posudek čekáme klidně i 3 měsíce, což je z časového hlediska problém..“*

4.9. Spolupráce jednotlivých orgánů

Zajímala jsem se také o hodnocení pracovníků s jinými orgány či organizacemi, se kterými pracují. Zejména policie a orgán sociálně – právní ochrany dětí spolu dennodenně spolupracují. Další úzkou provázanost pak spatřuji mezi již zmíněným orgánem sociálně – právní ochrany a službami, které poskytují následnou pomoc.

Respondentka A považuje spolupráci se sociálními pracovníky za výbornou. U této otázky ale opět zmínila problematiku nedostatku znalců, převážně těch, kteří se orientují na děti.

Respondentky B a C hodnotí spolupráci s policií velmi dobře, to samé se také týká spolupráce s dalšími sociálními pracovníky, kteří pracují v navazujících službách.

Respondentka D hodnotí pozitivně spolupráci s OSPODem.

4.10. Znalost dopadů sexuálního zneužívání

Všichni dotazovaní považují znalost dopadů sexuálního zneužívání za přínosnou pro výkon své práce. Dokážou takto lépe zhodnotit potřeby dané oběti.

DISKUSE

Předchozí interpretované rozhovory pro mne byly obohacením a mohla jsem se díky nim lépe ponořit do daného tématu.

Mé respondentky mi ze své praxe dokázaly shrnout, s jakými psychosociálními dopady se mohou setkávat oběti sexuálního zneužívání. Tyto oběti, nejen že si prošly ve svých rodinách sexuálním zneužíváním, které je samo o sobě traumatizující, ale musí se následně potýkat s mnoha aspekty, které mohou psychiku nadále negativně ovlivňovat.

Konkrétně i samotný proces vyšetřování může být stresujícím faktorem. Pozitivním faktem je, že se orgány činné v trestním řízení snaží, aby proces proběhl v co nejkratší době a aby nebyl příliš zdouhavý. Navíc první respondentka uvedla, že děti vesměs reagují na výsledky příznivě a policejní autoritu vnímají pozitivně.

Konkrétních psychosociálních následků bylo v rámci rozhovoru napříč otázkami zmíněno velké množství. Jmenovitě mohu uvést posttraumatickou stresovou poruchu, deprese, obtíže se sebezříjetím, změny chování jedinců, výskyt patologických jevů, úzkost, zahájení sexuality v dřívějším vývojovém období atd.. Přesto, že sexuální zneužívání je natolik traumatická událost, cením si pozitivního vzhledu respondentky D, která tvrdí, že je možné se i přes takové události přenést.

Během rozhovoru s respondentkou pracující za orgán sociálně -právní ochranu dětí jsme společně došly k otázce, kolik je z hlášených případů doopravdy zneužitých dětí. Z její praxe se v mnoha případech nejedná o sexuální zneužívání, ale spíše o smyšlenou fikci kvůli rozvodovým sporům a partnerským neshodám. Respondentka uvádí: *„Každým případem, který se objeví, se detailně zabýváme. Když to ale vezmeme v celkovém měřítku, to procento skutečného zneužití je velmi malé. To však neznamená, že by se tím společnost neměla zabývat. Nyní si však nepamatuji, kdy naposledy jsme řešili nějaké rozlehlé sexuální zneužívání, které bylo prokázáno. A to jsme opravdu velký obvod. Co se řešilo intenzivně, bylo v rámci rozvodových sporů a to všechno se prokázalo, že to není pravda. Jednalo se opravdu o šílené kauzy, ale vše bylo vymyšlené, jednalo se o nešťastné děti. Jeden rodič chtěl získat dítě do opatrovnictví, proto řekl, že jejich dítě druhý rodič sexuálně zneužívá apod. Nicméně, dítě je postižené tím procesem, do kterého je vtahováno a pak psychicky trpí, protože je toho všeho součástí. A vlastně bylo i sexuálně zneužito, jelikož mu někdo do jeho hlavičky vkládá věci, které by ho ani nenapadly.“* Tento jev mne osobně překvapil, o to víc, když mi ho potvrdily tři z dotazovaných stran.

S respondentkou jsme se dále bavily o četnosti výskytu sexuálního zneužívání.

Respondentka zmínila statistiky, které uvádějí, že až 20% dětí se setkala se sexuálním zneužíváním v jeho různých podobách. Tato čísla, dle mého, působí opravdu hroživě. Jsem ráda za vhled odbornice, která mi sdělila, že do těchto statistik se počítají veškeré případy, i ty, ze kterých by děti nemusely mít žádnou újmu. Uvedla případ ze své praxe, kdy muž středního věku pracující ve školním zařízení, měl velmi vřelý vztah k dětem a rád se jich dotýkal. Většinou se jednalo o hlazení, ale nikoli intimních partií. Výpovědi dětí svědčily o tom, že tohoto muže měly v oblibě a z hlediska psychosociálních dopadů se děti obešly bez újmy. Něktěm dětem, tato situace nepřišla nijak zvláštní a většina se ani nedomnívala, že je něco v nepořádku. Tento muž se projevoval velice diskrétně. Tato informace mi přinesla mírné uklidnění. Přestože je každý případ sexuálního zneužívání špatný, neznamena to, že tedy každé z těchto 20% dětí musí odcházet s nejhorsšími následky. Dle zkušeností pracovnice je procento sexuálně zneužitých dětí, ve smyslu, kdy jsou děti nuceny přímo k sexuálním aktivitám, velice nízké. Dalším důležitým aspektem ale je, kolik případů sexuálního zneužívání zůstane neodhaleno.

Statistiky, které pracovnice zmiňuje, potvrzuje i Slávka Karkošková ve své publikaci. Uvádí, že zkušenost s nějakou z forem sexuálního zneužívání má v evropském kontextu 20% dětí – tedy, každé páté dítě se mohlo setkat s tímto nežádoucím jevem. Další faktor, který uvádí je, že 70-85% pachatelů, jsou osoby, které dítě zná, nebo jsou v rodině. (Karkošková, 2013, str. 136)

Reálný počet obětí se dá identifikovat jen velice těžko, jelikož mnoho případů zůstane neodhaleno. Navíc je třeba v oblasti statistik brát zřetel i na to, že dotazníky mohou být vnímány velmi subjektivně, tzn., že mnohé oběti nemusí formu zneužívání, kterou sami zažili, považovat za trestný čin. Někteří vůbec odmítají účast na výzkumu. Karkošková, stejně jako jedna z mých respondentek, uvádí možnost, že si oběť na traumatickou událost nemůže jasně vzpomenout. (Karkošková, 2013, str. 137)

Všechny respondentky také poukázaly na akutní nedostatek psychologů a psychiatrů, zvláště orientujících se na pomoc dětem. I já, v momentě, kdy jsem sháněla respondenty pro svůj výzkum, jsem v této oblasti zaznamenala velkou vyčerpávanost těchto odborníků, a nebylo v jejich kapacitách se mnou udělat rozhovor.

Na tuto problematiku v Moravskoslezském kraji již v roce 2014 reagovala reportáž Událostí v regionech. Byl zmíněn nedostatek odborníků a čekací lhůty sahající ke čtyřem měsícům. (Pastuchová, 2014)

ZÁVĚR

Má práce stručně vymezila pojmy týkající se sexuálního zneužívání a jeho následků. Následky sexuálního zneužití mohou být doopravdy dalekosáhlé, obzvláště například u posttraumatické stresové poruchy, která se jako následek většinou neobjeví ihned. Tyto následky mohou mít různý charakter a intenzitu trvání.

Cílem této práce bylo zmapovat, s jakými následky je možné se setkat u těchto dětí. Konkrétní výzkum pak obsahoval rozhovory čtyř odborníků, kteří se během své praxe setkali se zneužitými dětmi. Znalost psychosociálních následků mi připadá obzvláště důležitá pro empatickou práci s těmito dětmi. Dle mého, nám poznání následků může pomoci lépe pochopit potřeby těchto jedinců.

Výsledky, které vzešly na základě těchto čtyř rozhovorů, přiblížily, jak vypadá práce jednotlivých odborníků, kteří se podílejí na práci s oběťmi sexuálního zneužívání. Tito odborníci mi na základě svých zkušeností sdělili, s jakými psychosociální následky se u dětí setkali. Překvapujícím pro mne bylo, že spíše než se sexuálním zneužíváním, jako takovým, se pracovnice často setkávají s falešnými obviněními v rámci rozvodových či partnerských sporů. Zde je četnost daleko větší. Navíc to, že se pracovnice se sexuálním zneužíváním setkávají jen výjimečně, neznamená, že sexuální zneužívání je ojedinělý fenomén. Velké procento těchto případů zůstává latentní.

Dalším, pro mne zneklidňujícím faktem, který vyšel z mého výzkumu je nedostatek znalců, psychologů a psychiatrů. Tento problém mi připadá velmi důležitý, jelikož bez těchto odborníků je těžké dětem poskytnou potřebnou a adekvátní pomoc.

Na úplný závěr bych ráda dodala, že mi bylo potěšením zúčastnit se rozhovorů s těmito lidmi. Jejich přístup ke mně byl velmi vstřícný a věřím, že se stejnou ochotou a empatií přistupují i ke svým klientům.

POUŽITÉ ZDROJE

Knižní zdroje

ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

ELLIOTT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada, 2002. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0182-0.

KARKOŠKOVÁ, Slávka. *Sociální práce s páchateli a oběťmi sexuálního zneužívání dětí*. Velký Šariš: ASCEND OZ, 2013. ISBN 978-80-971470-0-6.

KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3877-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.

PEŠOVÁ, Ilona a Miroslav ŠAMALÍK. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1216-4.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86131-44-0.

VANÍČKOVÁ, Eva, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Kamil PROVAZNÍK. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-479-9.

VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-878-6.

VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8.

WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání - pachatelé a oběti*. Praha: Grada, 2000. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-7169-795-8.

WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0929-5.

Kvalifikační práce

PERRY, D. Bruce. 2002. Childhood Experience and the Expression of Genetic Potential: What Childhood Neglect Tells Us About Nature and Nurture. Huston. The ChildTrauma Academy.

ALL WALES CHILD PROTECTION. 2008. Canllawiau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan. Wales. Produced on behalf of All Local Safeguarding Children Boards in Wales.

Zpravodajství v TV

PASTUCHOVÁ, Martina. 2014. Zpravodajství. In: *Události v regionech (Ostrava)*. Česká televize. 8. března, 2014, 17:00.

Rozhovor v TV

DUŠKOVÁ, Zora. 2016. Rozhovor. In: *DVTV. Dětské krizové centrum*. 15. února, 2016, 15:32.

Zákony

Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 11, s. 396. Dostupný také z: <https://www.mvcr.cz/soubor/sb011-09-pdf.aspx>.

Elektronické zdroje

KRIZOVÉ CENTRUM PRO DĚTI A RODINU. [online]. © 2017 [cit. 2019-04-17]. Dostupné z: <http://www.css-ostrava.cz/sluzba/krizove-centrum-pro-deti-a-rodinu/#about>